

382. Sigtuna, Kyrkan. Nu i Statens Historiska Museum.

Pl. 45.

Litteratur: B 301, L 11, D 2: 200. J. Bureus, F a 5 n:r 300; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 165; R. Dybeck, Berättelse 1858, 1863 (ATA); P. A. Säve, Berättelse 1863 (ATA); UFT h. 5 (1876), s. 57; O. Juel, Sigtunas runstenar (i: UFT h. 26, 1908), s. 4; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 89; O. v. Friesen i Namn och bygd 18 (1930), s. 100; E. Floderus, Sigtuna (1941), s. 56.

Äldre avbildningar: Leitz och Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 301); Dybeck a. a.; Juel foto a. a. fig. 4; H. Faith-Ell foto 1925 (ATA).

Runstenen fanns enligt Bureus »I Klöstret», d. v. s. i Mariakyrkan, det enda som på 1600-talet återstod av dominikanklostrets byggnader. Vid 1600-talets slut befann sig denna sten jämte två andra (U 383 och U 395) i klosterkyrkans sakristia. Peringskiöld meddelar: »I Closterkyrkian finnas desse gamla Monumenter. Uthi Sakerstian tre stycken Runstenar, genom tiden och åldern alla sönderslagna.» Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Uti Sigtuna Sakerstia», och detta återkommer sedan som överskrift i B 301. Liljegren har sedermera, säkerligen utan annan grund än träsnittet i *Bautil*, ändrat detta till »Sakerstiemuren». De tre stenarna ha förmodligen aldrig varit inmurade i kyrkan, utan förvarats lösa i sakristian.¹ Träsnittet i *Bautil* återger endast en tillfällig uppställning. Det är att märka, att stenarna äro lagda över varandra, U 383 nederst, därpå U 395 och överst U 382. Den mellersta i ordningen, U 395, har bevisligen ett par årtionden tidigare flyttats över till Mariakyrkan från S:t Per. Det är därför icke möjligt att veta, huru länge de båda andra stenarna (U 382 och U 383) ha funnits i klosterkyrkan. Måhända ha de också blivit inlagda till förvar där först i senare tid, i samband med det vaknande intresset för stadens fornminnen. Det är att märka, att ingendera omtalas av Aschaneus och endast U 382 av Bureus, men väl att märka först i hans renskrift F a 5, icke i hans anteckningsbok F a 6.² Tänkbart är givetvis, att de ha tillvaratagits från klostrets ruiner i närheten av kyrkan. De bära tydliga spår av att ha blivit sönderslagna och tillformade för något praktiskt ändamål, rimligtvis för att ligga i någon byggnadsmur. Mariakyrkan är följaktligen endast deras första kända förvaringsplats, men var de ursprungligen ha stått, kunna vi icke veta, lika litet som i fråga om flertalet av Sigtunas runstenar.

Någon gång efter 1600-talets slut ha de tre runstenarna blivit nedlagda i kyrkans golv, U 382 »i vestra ingången»

Fig. 97. U 382, 395 och 383. Sigtuna.
Efter B 301.

¹ Också Juel har av teckningen i *Bautil* låtit förleda sig att tro, att U 382, 383 och 395 ha suttit »i sakristians mur». Floderus uppger likaledes, att U 382 har varit »tidigare inmurad i Mariakyrkan».

² Även i F a 5 har inskriften U 382 blivit införd efteråt, i den nedre marginalen, kanske samtidigt med Bureus' anteckning den 5 Sept. 1644, att U 395 numera befinner sig »i klöstrets sacristian». Hans lokaluppgift för U 382 »I Klöstret» gäller sålunda endast stenens dåtida förvaringsplats.

(P. A. Säve). Dybeck fann den liggande i den södra och mindre av kyrkans västra gaveldörrar. »I golfvet till St. Maria, eller sockenkyrkan», skriver han i sin reseberättelse 1858, »ligga två runstenar (L 11, 12) ... Å båda nämnas ställen i orten, och de borde hafva bättre plats.» Några år senare, i sin berättelse 1863: »Det grämde mig högeligen att stadens två märkligaste af gammalt kände runstenar (å den ena nämnes *Sigtuna*, och å den andra *Risnø*, sannolikt i Spånga socken) ännu ligga i kyrkgolfvet, utsatta för tramp, den sednare t. o. m. såsom tröskel. Deras upptagande och flyttning till lämplig plats blefve ingalunda kostsam. Tills vidare kunde de, tillika med andra flyttbara stenmonument i staden, få rum i St. Olofs närbelägna kyrka.» År 1875 var stenen emellertid upptagen och förvarades i vapenhuset (Lindal; *UFT*). År 1888 förvärfvades den (jämte U 383, U 395 och några andra fornsaker) genom köp till Statens Historiska Museum, där den alltjämt förvaras (inv.-nr 8455).

Röd sandsten. Höjd 0,75 m., bredd 0,65 m. Stenen är tyvärr mycket skadad. Upptill är ett stycke avslaget, likaså på v. sidan. Härigenom har en del av ristningen gått förlorad. På h. sidan har kanten blivit hårt naggad och många runor skadade. Dessa skador funnos redan på 1600-talet. Sannolikt har stenen någon gång under medeltiden blivit stympad för att brukas i något bygge. Därtill är ristningen ganska nött genom tramp. — Ristningen har haft formen av en triangel, med inskriftsband utefter triangeln tre sidor. Mittpartiet är fyllt av ornamentik och ett kors. Sannolikt har stenen, då den ristades, haft formen av en oregelbunden firsiding, med en överdel, som utgjort en liksidig triangel och som använts för ristning, och ett mindre, ävenledes triangelformat fotstycke nedanför ristningen. Det förefaller troligt, såsom redan Floderus har antytt, att en sten av denna form har utgjort del av ett kistformat gravmonument.¹ På v. sidan är ett stycke kvar av den ursprungliga kanten. Den är fint släthuggen. Även kantytan på h. sidan är släthuggen, ehuru mera skadad i senare tid. Släthuggningen av kanten fortsätter ett litet stycke över hörnet nedtill på h. sidan, men upphör sedan, och kanten är oarbetad. Det är tydligt, att den nedre delen av stenen har varit avsedd att vara osynlig, d. v. s. stå i jorden.

Inskrift:

... - r · li - r - ... - - R ... u · sun kunars · i · risny suain risti

5 10 15 20 25 30 35

... le[t] r[æisa] ... [æfti] R ... sun Gunnars i Risnøy. Svæinn risti.

»...lät resa...efter...Gunnars son i Risne. Sven ristade».

Till läsningen: 3—4 li äro tydliga, likaså 6 r, men runan 5 är spårlöst borta. Upptill t. h. fortsätter inskriften med två raka stavar, skadade upptill; första någorlunda säkra runa är 10 a. Därefter möjligen en bst av u, efterföljd av tre raka stavar. 11 u är till större delen bevarat, liksom nedre delen av 12 r. Fr. o. m. 13 s är inskriften relativt väl bevarad och alla runor säkra. 16 k är icke stunget. Däremot finnes i 27 y ett litet lodrätt streck, som uppenbarligen är hugget. Nedre stapeln i 25 s saknas och har aldrig varit huggen. Det kan tänkas, att ristaren har avsett ett »svenskt-norskt» s, med endast en stapel och en streckformad avgränsning av denna (jfr denna s-runan på U 379). Men utrymmesskäl ha i varje fall icke föranlett bruket av denna runform.

Bureus r · litu · r ... k · titur sun kunars i risnum ... suain risti. — Hadorph och Leitz: ... u lit ... kitil · u · uiu ... srs · i risnu ... risti. I *Monumenta* återger Peringsköld inskriften sålunda (troligen en sammanarbetning av Bureus' och Hadorphs läsningar): r · litu · r ... kitil · sun · kunars · i · risnum · suain · risti. Tydligt kunde man på 1600-talet knappast läsa mera på stenen än nu. — Dybeck:

¹ Floderus avbildar emellertid till följd av någon förväxling U 395, och det är därför oklart, vilkendera runstenen han avser.

...r...ir...n...ur · sun · kunars · i · risny suain risti. — Juel och Brate ha inga egna läsningar utan återgiva Dybecks.

22—27 i **risny** återger ett ortnamn. Redan Dybeck och efter honom Brate och v. Friesen ha förmodat, att härmed avses *Risne* i Spånga sn. Namnet skrives *Risenö* 1363 (*SRP* n:r 587), *Risnö* 1375 (ib. n:r 1181). Om namnet *Risne* se J. Sahlgren, *Eddica et scaldica* 2: 1 (1927), s. 272 f., O. v. Friesen i *Namn och Bygd* 18 (1930), s. 100.

Ristaren har hetat Sven. Samma ristarnamn förekommer i ytterligare 5 inskrifter: U 247, 284, 321, 377 och D 1:155 Brunnby, Börje sn. Namnet är ju mycket vanligt, och det är därför icke utan vidare klart, att det är samme man som avses. Brate påpekar, att »den egenomliga formen av **s** utan nedre stav» förekommer på U 321 och U 382. Detta tyder onekligen, trots den ganska olikartade ornamentiken, på att ristaren har varit samme man. Jfr U 247.

383. Sigtuna, Kyrkan. Nu i Statens Historiska Museum.

Pl. 46.

Litteratur: B 301, L 13. J. Peringskiöld, *Monumenta* 2, bl. 165; UFT h. 5 (1876), s. 51; O. Juel, *Sigtunas runstenar* (i: UFT h. 26, 1908), s. 3.

Äldre avbildningar: Leitz och Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 301); Juel foto a. a. fig. 1; H. Faith-Ell foto 1925 (ATA).

Stenen fanns på 1600-talet tillsammans med U 382 och U 395, i klosterkyrkans sakristia. Senare har den blivit inlagd i kyrkans golv. År 1876 omtalas »en sten med vackra runslingor utan runor», som låg i golvet i norra sidoskeppet; säkerligen är det U 383 som avses. År 1888 fördes den till Statens Historiska Museum, där den alltjämt förvaras (inv.-nr 8455).

Röd sandsten. Höjd 1,10 m., bredd 0,67 m. (nedtill) — 0,55 m. (upptill). Stenen har liksom U 395 blivit svårt stympad; upptill och på båda sidor ha ristningens yttre delar blivit borthuggna. Sannolikt har här en slinga med inskrift gått utefter stenens ytterkant; av runorna finnas emellertid endast obetydliga spår bevarade. Det är sålunda stenens mittparti, fyllt av en schvungfull ornamentik, som är i behåll. Kompositionen har varit en variation av U 395. Det förefaller icke omöjligt, att de båda stenarna kunna ha tillhört samma gravmonument och att U 383 har varit en pendant till U 395. I varje fall äro de verk av samme mästare. Det är samma rytm och noggranna avvägning i linjerna, samma utomordentliga skicklighet i utförandet. Om dem båda kan det sägas, att de i sin art äro fulländade konstverk. I detta avseende stå de otvivelaktigt främst bland Sigtunas runristningar.

Nedtill t. h. synes inom uppåtgående slingan spår av 4 runor; den första synes ha varit **n**, den andra **i**. Huruvida detta är inskriftens början eller slut, kan givetvis icke avgöras. Upptill på h. sidan finnas även spår av ett par stavar.

384. Sigtuna, Klosterområdet.

Pl. 47.

Litteratur: W. Holmqvist, Rapport till Riksantikvarien 7/9 1945 rörande undersökning av medeltida byggnadsrester öster om Mariakyrkan i Sigtuna sommaren 1945 (ATA).

Vid undersökning sommaren 1945 av husgrunder i klosterområdet på östra sidan av Maria-kyrkan utanför nuv. kyrkogården påträffades av docenten W. Holmqvist fragmentet av en runsten. Av Holmqvists rapport till Riksantikvarien framgår om fyndomständigheterna följande:

På östra sidan om det s. k. klosterdiket, strax SÖ om Mariakyrkan, blottades resterna av ett stort byggnadskomplex, som sannolikt har tillhört klostret och uppförts samtidigt med detta,